

збільшує його інформаційну цінність". Тут і світлини предків ювіляра як по батьковій (зображення гербу "Корибут", яким володів рід Дашкевичів), так і материнській лінії; світлини з раннього дитячого віку, шкільних, гімназійних та юнацьких років; фото з табору в Спаську, де на початку 50-х років минулого століття був ув'язнений майбутній учений; світлини з друзями, родичами; взагалі фото багатьох цікавих людей, з якими на довгому життєвому шляху довелося зустрічатися ювіляру; вміщено також світлини титульних сторінок та обкладинок найважливіших його наукових праць.

Високої якості видання, очевидно, сприяла й наукова редакція відомого бібліографа, завідувача відділу наукової бібліографії Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника Луїзи Ільницької.

"Позитивною рисою" нового покажчика є й те, що в ньому практично відсутні технічні недогляди.

Хочеться відзначити, що рецензоване видання, порівняно з попереднім довідником, цілком відповідає високому

рівневі вимог сучасної поліграфії (хоча таке порівняння, можливо, не зовсім коректне, адже довідник 1993 року побачив світ, як ми пам'ятаємо, в час низького пострадянського рівня друкованої продукції, труднощів з папером тощо, тоді, коли про поліграфічну якість наукових видань взагалі не йшлося). Новий покажчик надруковано на суттєво якіснішому папері, має тверді ламіновані палітурки. Через ошатність видання книжку приємно тримати в руках (художнє оформлення Юрка Коха).

Недоліком, якого, напевно, можна було уникнути, можна назвати невеликий наклад видання. Як і довідник 1993 року, новий покажчик побачив світ у кількості всього 300 примірників, а, отже, скоро він стане бібліографічною рідкістю.

Роман Дзюбан,

молодший науковий співробітник Львівської національної бібліотеки України імені В. Стефаника

БІБЛІОГРАФІЯ

УДК 025.34:908

Зведений краєзнавчий каталог обласних універсальних наукових бібліотек: проблемні питання методики ведення

У статті піднімаються проблемні питання методики організації матеріалу в зведених краєзнавчих каталогах обласних універсальних наукових бібліотек України. Автор аналізує схеми класифікації краєзнавчої літератури, висловлює свої пропозиції щодо структури каталогу, зокрема обґрунтовує необхідність збереження топографічної та персональної частини, а також запрошує теоретиків і практиків до обговорення цих питань.

The problems of methods of reference sources organization in combined regional geographical catalogues of regional universal scientific libraries of Ukraine are brought up in the article. The author analyzes the regional geographical literature classification schemes, expresses own propositions about the catalogue structure, namely proves the necessity of topographical and personal parts preservation, and also invites theorists and practitioners to these problems discussion.

Як відомо, зведений краєзнавчий каталог (ЗвКК) є головною частиною краєзнавчого довідково-бібліографічного апарату (ДБА) обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ). Від його повноти та досконалості у значній мірі залежить якість краєзнавчого бібліографічного обслуговування читачів. Велику роботу з удосконалення ЗвКК ОУНБ у роки незалежності України виконав відділ історичного краєзнавства ДІБУ, зокрема В. Кисельова. Ще на початку 90-х років минулого століття відділ провів комплексне наукове дослідження "Краєзнавча робота бібліотек", одним із завдань якого був аналіз ЗвКК, їхньої повноти, структури та розроблення нової схеми систематизації матеріалу [6, 7, 13 та ін.].

Проаналізувавши основну наукову, методичну, навчальну літературу з бібліотечного краєзнавства, опубліковану з кінця 50-х років ХХ століття до 2008 року, зокрема такі фундаментальні джерела, як "Положення про краєзнавчу роботу обласних, крайових та республіканських бібліотек" (1959) [1], "Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України" (1996) [2], підручник О. Мамонтова, М. Щерби "Краєзнавча бібліографія" (1989) [3], підручник Н. Кушнарєнко "Бібліотечне краєзнавство" (2007) [4], методичний посібник ДБЛ "Краєзнавча робота обласних бібліотек" (1961) [5], методичні

рекомендації ДПБ "Краєзнавчий ДБА обласних (крайових, республіканських) бібліотек" (1986) [26], методичний посібник ДІБУ "Краєзнавча діяльність бібліотек" (2002) [6], вдалось з'ясувати, що на сьогодні немає єдиних чітких підходів до вирішення методики ведення ЗвКК, залишається багато нез'ясованих проблем та дискусійних питань. Ця невизначеність впливає і на якість практичної краєзнавчої діяльності ОУНБ України. У 2004—2005 роках ми провели дослідження краєзнавчих бібліографічних ресурсів обласних наукових бібліотек України і переконалися, що бібліографічно-краєзнавчі різні бібліотек проблеми методики ведення окремих частин краєзнавчого ДБА вирішують по-різному.

Тому *мета цієї статті* — акцентувати увагу бібліографознавців та бібліографів-практиків на проблемних питаннях методики ведення ЗвКК, вирішення яких дасть можливість удосконалити цю частину краєзнавчого ДБА, порушити дискусійні проблеми та запросити до їхнього обговорення широке коло читачів журналу.

Об'єктом дослідження є тільки картковий ЗвКК. Ведення електронного краєзнавчого каталогу (ЕКК) має свою специфіку і свої методичні проблеми, які потребують окремого розгляду. Крім того, враховуючи величезні переваги впровадження новітніх технологій в організацію краєзнавчого ДБА ОУНБ, не слід забувати, що ЕКК ще дуже довго не зможе замінити традиційний картковий ЗвКК з ряду причин. По-перше, ЕКК почали створювати в Україні тільки наприкінці минулого — на початку нинішнього століття (див.: результати дослідження ДБ [14, с. 44—46]). Отже вони включають тільки інформацію про літературу, видану в роки незалежності України. Нагадаємо, що глибина ретроспекції карткових ЗвКК надзвичайно велика (200 і більше років). Уведення усього масиву даних зі ЗвКК до ЕКК потребує величезних затрат часу і зможе бути реалізоване тільки через десятиліття. По-друге, нині ОУНБ ще не мають достатньої кількості коштів для придбання комп'ютерної техніки у такій кількості, щоб задовольнити доступ до краєзнавчої інформації всіх бажаючих. Як правило, більшість краєзнавчих відділів ОУНБ оснащено самотніми комп'ютерами, які використовують тільки працівники краєзнавчого відділу, а картковим ЗвКК одночасно може користуватись велика кількість читачів. Тому проб-

леми методики ведення карткових ЗвКК були і залишаються актуальними.

Насамперед необхідно з'ясувати *правильну назву каталогу*. В останньому методичному посібнику ДІБ України "Краєзнавча діяльність бібліотек" [6] та підручнику Н. Кушнарченко "Бібліотечне краєзнавство" [4] цей каталог названий "Зведеним систематичним краєзнавчим каталогом (ЗвСКК)". Хоча в деяких інших публікаціях цих авторів він називається ЗвКК (див.: наприклад, [7, 8]). У першому методичному посібнику "Краєзнавча робота обласних бібліотек" [5], виданому ДБЛ (тепер РДБ) у 1961 році, цей каталог називають просто "краєзнавчий каталог". Автори підручника з краєзнавчої бібліографії [3] О. Мамонтов і М. Щерба вживають назву "каталог краєзнавчої літератури", а в їхніх публікаціях (наприклад [9, 10]) часто вживається назва "зведений краєзнавчий каталог". То яка ж з цих назв є правильною?

На нашу думку, — "зведений краєзнавчий каталог". По-перше, він є зведеним, бо відображає всю краєзнавчу літературу незалежно від місця її знаходження, тобто інформує про фонди багатьох бібліотек, архівів, музеїв тощо. Тому назви "краєзнавчий каталог" та "каталог краєзнавчої літератури" не є повноцінними. По-друге, цей каталог, згідно з вимогами, складається з трьох частин: систематичної, топографічної, персональної. Таку його структуру не заперечують і автори терміна "зведений систематичний краєзнавчий каталог", хоча пропонують ліквідувати топографічну і персональну частини (детальніше цю позицію проаналізуємо далі). Ліквідувавши ці частини, дійсно, можна перейменувати ЗвКК у ЗвСКК. Але потрібно враховувати реалії практики: більшість ОУНБ України веде всі три частини ЗвКК. Тому перейменувати каталог, використовуючи назву тільки однієї його частини, абсолютно недоречно. Це спотворить його сутність.

Можливо, назва "зведений систематичний краєзнавчий каталог" уведена названими авторами ще й для того, щоб відокремити ЗвКК від зведеного алфавітного краєзнавчого каталогу (ЗвАКК). Зазначимо, що у науковій та навчальній літературі, опублікованій до кінця 80-х років минулого століття, цей каталог, практично, не згадується. Проте і в методичному посібнику ДІБУ [6], і в підручнику Н. Кушнарченко [4] він вважається необхідною складовою частиною краєзнавчого ДБА ОУНБ. Проте жодне із зазначених джерел не подає ні чіткого визначення ЗвАКК, ні методики його ведення. Наприклад, не зрозуміло, чи цей каталог відображає тільки книги, чи статті та інші твори друку (як ЗвКК); за який період відображений матеріал. Єдина у підручнику [4] фраза щодо бібліографічного відбору: "У ньому відбивається інформація про краєзнавчий фонд бібліотек регіону, фонди депозитарного та репозитарного зберігання краєзнавчих документів" [4, с. 276] дає уявлення тільки про склад бібліотек-учасниць ЗвАКК, який суттєво відрізняється від складу учасників створення ЗвКК. У російських джерелах, де описаний досвід створення АКК в ОУНБ Росії (див.: наприклад, [25]), зазначено, що до цих каталогів включається тільки інформація про книги, які є в фондах краєзнавчих відділів цих бібліотек [25, с. 33]. Таким чином, у ЗвКК і ЗвАКК різні параметри бібліографічного відбору. Отже обґрунтування необхідності створення ЗвАКК як частини краєзнавчого ДБА ОУНБ не є підставою для зміни назви ЗвКК на ЗвСКК.

Тому, на нашу думку, термін "зведений краєзнавчий каталог" — найпридатніший для визначення цього каталогу. Єдиний сумнів викликає останнє слово з його назви — "каталог". У "Короткому термінологічному словнику із бібліографознавства та соціальної інформатики" [11] зазначено, що каталог відображає окремо видані твори друку, а картотека, переважно, їхні частини. Як відомо, ЗвКК подає інформацію не тільки про книги, брошури, карти та інші

окремо видані твори друку, а й про статті з газет, журналів, збірників, інших продовжуваних видань. Тому, дотримуючись цих теоретичних канонів, зведений краєзнавчий каталог потрібно називати зведеною краєзнавчою картотекою. Але, враховуючи той факт, що вже півстоліття ця частина краєзнавчого ДБА називається каталогом і цей термін надійно увійшов не тільки до наукового обігу, а й у свідомість бібліографів-краєзнавців та читачів наукових бібліотек, потрібно задуматись, чи варто вносити цю корективу у назву ЗвКК.

З'ясувавши питання про назву ЗвКК, розглянемо *проблемні питання його структури*. Традиційно ЗвКК ОУНБ складається з трьох частин: систематичної, топографічної та персональної. Така структура каталогу дає можливість у різних аспектах розкрити краєзнавчу літературу, спростити та прискорити пошук необхідної інформації.

За результатами проведеного нами анкетування, усі ОУНБ України ведуть систематичну частину ЗвКК, 88 % — топографічну, а 92 % — персональну.

Головною частиною ЗвКК є *систематична*. Її основне призначення — допомогти швидко розшукати літературу, присвячену різним аспектам життя краю.

Основною методичною проблемою ведення цієї частини є *розроблення схеми класифікації краєзнавчої літератури*, тому детальніше зупинимось на цьому питанні.

Проблема класифікації матеріалу в систематичній частині краєзнавчих каталогів ОУНБ виникла ще в кінці 50-х — на початку 60-х років ХХ століття, коли почали створювати перші краєзнавчі каталоги у цих бібліотеках. І для теоретиків, і для практиків було очевидним, що традиційні схеми класифікації УДК та ББК, які застосовують у бібліотеках, не придатні для класифікації краєзнавчих видань. Це пояснюється такими причинами:

- з окремих галузей знань та тем немає і не може бути краєзнавчої літератури (наприклад, математика, хімія, астрономія тощо). І, водночас, ці галузі відповідають основним розділам та підрозділам схем УДК та ББК. Класифікація краєзнавчої літератури за цими схемами призведе до пропуску та непослідовності розділів;
- предметом дослідження багатьох краєзнавців є комплексні теми, які відповідають важливим аспектам життя краю (наприклад, природа і природні ресурси), а література з цих тем розпорошена у різних розділах таблиць ББК та УДК (наприклад, географія, геологія, ботаніка тощо).

Тому-то для класифікації краєзнавчої літератури почали розробляти спеціальні схеми, основні розділи яких відповідають не галузям знань, а основним аспектам життя регіону.

У 1961 році була розроблена та запроваджена "Типова схема класифікації для каталогу краєзнавчої літератури обласних, крайових, республіканських бібліотек" [5, с. 148—160], яка складалась з дев'яти основних розділів:

- К 1. Область в цілому, міста, райони області;
- К 2. Місцеві партійні організації і органи Радянської влади та управління, їх діяльність. Суспільне життя;
- К 3. Природа і природні ресурси;
- К 4. Народне господарство;
- К 5. Охорона здоров'я, медичні установи. Фізкультура і спорт;
- К 6. Культурне будівництво. Комуністичне виховання трудящих. Наукове життя. Друк;
- К 7. Мистецтво. Область у творчості мистецтва;
- К 8. Літературне життя. Область в художній літературі. Фольклор;
- К 9. Історія.

Ця схема використовувалась усіма бібліотеками аж до кінця 80-х років ХХ ст. (в окремих бібліотеках ще довше).

Тривалий час її застосування продемонстрував як позитивні, так і негативні її риси. Основні недоліки цієї схеми можна згрупувати в такі блоки:

1. Вона була недостатньо деталізована. Бібліотекам було запропоновано дев'ять основних розділів, кожен з яких складався з декількох підрозділів, а таблиці класифікації на її основі створені не були. Працівникам бібліотек потрібно було самостійно домислювати підрозділи для класифікації наявної в краєзнавчих фондах літератури, а це знижувало якість краєзнавчих каталогів, призводило до великої кількості різних не уніфікованих варіантів, ускладнювало роботу бібліотекарів;

2. Спостерігались суттєві порушення у логіці розміщення основних розділів. Наприклад, логічно пов'язані розділи "Суспільне життя" та "Історія" розміщені в різних кінцях схеми;

3. У межах окремих розділів поєднувались абсолютно змістовно несумісні теми (наприклад, у шостому розділі — культурне будівництво, комуністичне виховання, наукове життя і друк).

4. Черговість розділів не збігалась з черговістю розділів схеми ББК, за якою класифікувалась література, що зберігалась у фонді бібліотеки. Це спричиняло певні незручності у пошуку літератури.

5. З часом схема застаріла, з'явилась краєзнавча література, яку не можна було зашифрувати за нею.

У зв'язку з цими обставинами у другій половині 80-х років ХХ століття Державною бібліотекою імені В. І. Леніна (нині Російська державна бібліотека) були розроблені таблиці класифікації краєзнавчої літератури "Бібліотечно-бібліографічна класифікація: Таблиці для краєзнавчих каталогів" [12], які усунули основні недоліки "Типової схеми...". Таблиці класифікації складались з таких основних розділів:

- К 1. Край в цілому;
- К 2. Природа і природні ресурси краю;
- К 3. Техніка краю;
- К 4. Сільське і лісове господарство краю;
- К 5. Охорона здоров'я. Медицина в краї;
- К 6. Соціально-економічне і суспільно-політичне життя краю;
- К 7. Культурне і наукове життя краю. Освіта в краї;

К 81/85. Мови народів краю. Фольклор краю. Літературне і художнє життя краю;

К 86. Атеїзм. Релігія в краї;

К 87. Моральне та естетичне виховання в краї;

К 91. Бібліографічні посібники про край.

Незважаючи на низку суттєвих переваг таблиць "ББК для краєзнавчих каталогів" порівняно з попередньою схемою класифікації, вони теж мають суттєві недоліки. Наприклад, величезний за інформаційним наповненням розділ "Соціально-економічне та суспільно-політичне життя краю" (К 6) включає літературу зі статистики, демографії, історії, археології, етнографії, економіки, суспільно-політичного життя, державної влади та управління. Таке наповнення розділу значно ускладнює пошук інформації як читачем, так і бібліографом. І, водночас, важко пояснити доцільність введення окремого розділу "Моральне та естетичне виховання в краї" (К 87), особливо зважаючи на те, що інші напрями виховання ніде не прослідковуються. Крім того, укладачі, намагаючись максимально наблизити структуру таблиць ББК для краєзнавчих каталогів до структури таблиць ББК для загальних систематичних каталогів бібліотек, не змогли уникнути включення окремих ділень, з яких немає матеріалів краєзнавчої тематики.

У 1992 році ДІБ України видала методичні поради "Удосконалення краєзнавчих каталогів бібліотек" [13], в яких була викладена розроблена бібліотекою "Примірна схема зведеного систематичного краєзнавчого каталогу" [13, с. 16—19], вона увійшла також у методичний посібник "Краєзнавча діяльність бібліотек" [6], виданий цією бібліотекою у 2002 році.

Наприкінці минулого року був опублікований 19 випуск інформаційного бюлетеня ДІБ України "Краєзнавча робота в бібліотеках України" [14], в якому вміщена нова "Примірна схема зведеного систематичного краєзнавчого каталогу", яка, по суті, є удосконаленим варіантом схеми 1992 року, хоча й не ідеальним. Проте у цих схемах не збігається кількість і черговість розділів, що може створити значні труднощі для бібліотек, які вже встигли перевести свої каталоги на схему 1992 року. Продемонструємо цю невідповідність у вигляді таблиці

"Примірна схема ЗвСКК" 1992 р.	"Примірна схема ЗвСКК" 2008 р.
1. Область (край) в цілому	1. Область (край) в цілому
2. Історія краю	2. Природа і природні ресурси краю
3. Природа і природні ресурси краю	3. Економіка і промисловий комплекс краю
4. Народне господарство краю	4. Сільське і лісове господарство краю
5. Охорона здоров'я, медичні установи	5. Охорона здоров'я. Фізкультура і спорт
6. Фізична культура і спорт	6. Суспільно-політичне та релігійне життя
7. Суспільно-політичне життя краю	7. Державна влада і управління в краї
8. Державна влада і управління в краї	8. Наука і освіта
9. Релігія і церква	9. Культурне і літературно-мистецьке життя
10. Наука і освіта	
11. Культурне і мистецьке життя	
12. Літературне життя. Край в художній літературі	
13. Мови. Фольклор	
14. Преса. Друк	

Крім цього, на нашу думку, схема 2008 року також має ряд суттєвих недоліків. Наприклад, зовсім не зрозуміло, чому такий важливий та інформаційно наповнений розділ як "Історія краю" є лише підрозділом розділу "Область в цілому". У деяких місцях порушене логічне підпорядкування підрозділів. Приміром, за підрозділом 1.4.4.7. "Край в ХХ столітті" слідує як рівноправні підрозділи: 1.4.4.8. "Край у 1900—1917 рр.", 1.4.4.9. "Край у 1917—1920 рр.", 1.4.4.10. "Край у 1921—1939 рр.". Тому виникає запитання: хіба 1900—1917 рр., 1917—1920 рр., 1921—1939 рр. тощо — це не ХХ століття?

Не будемо заглиблюватись в інші класифікаційні проблеми останньої схеми. Обмежимося лише пропозицією: перед розробленням остаточного її варіанту та впровадженням його у практику роботи ОУНБ України, необхідно організувати широке обговорення цієї схеми у фахових виданнях, на наукових конференціях, засіданнях "круглих столів", залучивши і бібліографів-краєзнавців, і бібліографознавців, так як це було зроблено на початку 60-х років минулого століття при обговоренні "Типової схеми..." [15, 16, 17, 18 та ін.] і наприкінці 80-х років при обговоренні таблиць класифікації для краєзнавчих каталогів [19, 20, 21 та ін.]

Таким чином, нині є декілька схем класифікації краєзнавчої літератури. Об'єднує їх єдиний принцип розміщення матеріалу: література групується не за галузями знань, а за основними аспектами життя краю. Кожна з цих схем має свої позитивні і негативні риси. Співставивши та проаналізувавши їх, можна виявити ці риси. Вважаємо, що найдосконалішою є остання схема класифікації, розроблена ДІБ України, але, як зазначалось, і вона не позбавлена суттєвих недоліків. До того ж, це схема класифікації, а не таблиці класифікації. Тому бібліографи-краєзнавці змушені будуть самостійно вирішувати ряд складних класифікаційних проблем.

В Україні ОУНБ використовують різні схеми класифікації краєзнавчої літератури. Наприклад, Одеська, Запорізька, Донецька, Львівська застосовують таблиці "ББК для краєзнавчих каталогів"; Полтавська, Хмельницька, Рівненська, Харківська та ін. перейшли на "Примірну схему ЗвСКК", розроблену ДІБ України; Сумська, Черкаська, Чернігівська бібліотеки у першій половині 90-х років доповнили і переробили вживану в них "Типову схему класифікації для каталогів краєзнавчої літератури обласних, крайових, республіканських бібліотек" згідно із вказівками ДІБ. Окремі бібліотеки, зокрема Дніпропетровська ОУНБ, за основу взяли схему класифікації ДІБ і на її основі розробили власну, виходячи з практичної роботи і потреб читачів. Таким чином, на сьогодні більшість бібліотек (68,7 %) в основу класифікації краєзнавчої літератури у систематичній частині ЗвСКК поклали схему класифікації, розроблену ДІБ України у 1992 році. Деякі бібліотеки використовують її повністю, а деякі — в модернізованому вигляді. Частина бібліотек (32,3 %) продовжують використовувати таблиці "ББК для краєзнавчих каталогів".

Чому ОУНБ застосовують різні схеми класифікації краєзнавчої літератури? По-перше, всі схеми мають якісь недоліки і бібліотеки вибирають кращу на власний розсуд. По-друге, переведення каталогів на іншу схему класифікації — дуже тривалий і складний процес, який потребує багато часу (наприклад, у РДОБ через дефіцит фахівців у 90-х роках процес переходу від "Типової схеми..." до "Примірної схеми ЗвСКК" тривав майже 10 років). Найпередовіші бібліотеки, які в другій половині 80-х років минулого століття вже встигли перейти на рекомендовані ДІБ таблиці "ББК для краєзнавчих каталогів", у 90-х роках не стали витрачати час на перекласифікацію матеріалу згідно з вказівками ДІБ України.

Нині проблема створення досконалої та уніфікованої схеми класифікації краєзнавчої літератури залишається відкритою, тому більшість бібліографів-краєзнавців проанкетованих нами бібліотек на запитання: "Які проблеми у веденні КДБА виникають у працівників?" відповіли: "Основна проблема — відсутність єдиної схеми краєзнавчого каталогу з новими розділами і рубриками", "Необхідно створити нові "Таблиці для краєзнавчих каталогів бібліотек" із врахуванням регіональної специфіки", "Відсутність сучасної ББК для краєзнавчих каталогів" тощо. Аналогічні результати одержала і ДІБ України, провівши у 2008 році моніторинг краєзнавчої діяльності регіональних бібліотек [14, с. 75—80].

Ще більш невизначеним і дискусійним є питання щодо розміщення матеріалу в межах останнього підрозділу систематичної частини ЗвСКК. В останньому методичному посібнику ДІБ України [6] зазначається: "Враховуючи різноманітність відображуваних матеріалів, слід виділяти в усіх рубриках каталогу в логічній послідовності описи першоджерел (законів, постанов парламенту та уряду, указів Президента), книг, статей... Найдоцільнішою є зворотно-хронологічна розстановка" [6, с. 35—36] і "У ЗвСКК застосовується зворотно-хронологічний принцип розташування записів матеріалів, що дає змогу, перш за все, ознайомити користувачів з новими краєзнавчими документами" [6, с. 28—29]. У попередньому методичному посібнику, виданому ДІБ, рекомендувалось: "Всередині кожного ділення

каталогу поділяти матеріал на дві частини: 1) Книги; 2) Статті з журналів, газет і збірників. Описи книг і статей розміщувати у зворотно-хронологічній послідовності років публікації, у межах року — за алфавітом авторів і назв" [5, с. 161]. Цю думку підтримали О. Мамонтов, М. Щерба у підручнику "Краєзнавча бібліографія" [3, с. 166] та Н. Кушнарченко в підручнику "Бібліотечне краєзнавство" [4, с. 269]. У 19 випуску інформаційного бюлетеня ДІБ [14] пропонується в окремих розділах виділяти підрозділи "Офіційні документи", "Довідкові видання", "Статистичні матеріали", "Бібліографічні покажчики" тощо. Цілком логічна пропозиція, тільки не зовсім зрозуміло, де має відобразитись сама література і в якій послідовності у межах підрозділів вона має розміщуватись.

Таким чином, раціональне зерно є в усіх згаданих документах, так само як і недоліки. Проаналізуємо проблему разом. Чи доцільно реалізувати зворотно-хронологічний принцип розміщення матеріалу до всього масиву документів? Згадаємо, що каталог включає інформацію про літературу, видану різними мовами. Як буде виглядати структурний ряд, якщо застосувати цей єдиний принцип? Отже, насамперед необхідно розділити літературу за мовною ознакою і у межах останнього підрозділу систематичної частини ЗвСКК спочатку розмістити картки з описами літератури українською та російською мовами, потім — за зрізаним кольоровим роздільником — іншими мовами. У межах мовного розміщення доцільно наперед проставити картки з описом книг і брошур, потім — картки з описом статей, а в кінці — картки з описом інших видів творів друку (наприклад, картографічних матеріалів). У принципі, таке розміщення не заперечують автори згаданих посібників. У межах виду можна розміщувати матеріал двома способами: у зворотно-хронологічному порядку і в суцільному алфавіті авторів і назв. Обидва способи є доцільними. У першому випадку читач отримує інформацію про найновішу літературу з питання, яке його цікавить (це вигідно, якщо він регулярно користується ЗвСКК і обізнаний з уже виданою літературою). Алфавітне розміщення ще корисніше, бо дає можливість швидко відшукати твори того чи іншого автора при відсутності алфавітного краєзнавчого каталогу.

Отже, на нашу думку, найдоцільнішою є така організація матеріалу в межах останнього ділення систематичної частини ЗвСКК: спочатку — за мовою видання документів, у межах мови — за видовою ознакою (спочатку книги, потім статті, далі інші види творів друку: картографічні, образотворчі тощо), у межах виду — за алфавітом авторів і назв документів (або у зворотно-хронологічному порядку, що теж є доцільним). У підрозділі "книги" можна виділяти ділення: збірники керівних та директивних документів, довідкові видання, бібліографічні покажчики. Масиви представлених документів можна відділяти не тільки повноцінними, а й "глухими" або зрізаними кольоровими роздільниками.

Другою надзвичайно важливою частиною ЗвСКК є *топографічна частина*. Її основне призначення — допомогти читачеві швидко розшукати літературу про будь-який населений пункт області. Матеріал у топографічній частині розміщується за алфавітом її районів. На початку ставлять каталожні ящики з описом матеріалу про обласний центр та міста обласного підпорядкування.

Весь масив карток у межах кожного району області поділяється на два блоки: спочатку матеріал розміщується за аспектами життя району, потім — за його населеними пунктами. Це дає можливість швидко розшукати будь-яку інформацію, пов'язану з ними. Ця методика ведення топографічної частини була обґрунтована в методичних, наукових та навчальних джерелах з бібліотечного краєзнавства ще у 60-х — 80-х роках минулого століття. Особливих заперечень з боку практиків і теоретиків не було.

Таке розміщення матеріалу в топографічній частині застосовує більшість ОУНБ (53,8%), зокрема Одеська, Хмельницька, Івано-Франківська, Рівненська, Дніпропетровська та інші. 18,1 % бібліотек розміщують матеріал за алфавітом районів області, а в межах району — за алфавітом сільських рад (Черкаська, Запорізька, Чернігівська та ін.), 20,1 % — за алфавітом районів області, а в межах району — за схемою класифікації краєзнавчої літератури (Сумська, Донецька, Львівська, Харківська та ін.). І тільки поодинокі бібліотеки відмовились від топографічної частини і ввели топографічні ділення у систематичній частині (наприклад, Миколаївська). Середній обсяг топографічної частини в ОУНБ України — 30 каталожних ящиків.

Питання про необхідність топографічної частини є дискусійним. У 80-х роках ХХ століття окремі автори (зокрема, співробітник ДІБ у Санкт-Петербурзі О. Боброва) [22, 26] висловили припущення, що ця частина не потрібна, бо дублює матеріал систематичної частини. Крім того, кожна центральна районна бібліотека веде свій ЗвКК, в якому відображає літературу про район. Ці аргументи підтримує і Н. Кушнарєнко у підручнику "Бібліотечне краєзнавство" [4]. Вона стверджує, що "Необхідність ведення топографічної частини не підтвердилась на практиці" [4, с. 269]. Але ж звідки такий висновок? О. Боброва, здійснивши у першій половині 80-х років масштабне дослідження краєзнавчих ДБА ОУНБ Російської Федерації, з'ясувала, що тільки третина бібліотек веде цю частину, крім того, в окремих бібліотеках вона "або майже не здійснює своїх функцій, або знаходиться у законсервованому вигляді" [22, с. 26—27]. Але ж стан російських бібліотек середини 80-х років минулого століття для нас, як кажуть, "не указ". До того ж, Н. Кушнарєнко та В. Сєдих у статті "Зведені краєзнавчі каталоги обласних бібліотек" стверджують: "Як засвідчило проведене нами дослідження, у структурі обласних бібліотек України є три частини: систематична, топографічна і біобібліографічна" [8, с. 58]. Як уже зазначалось, це підтверджується і результатами нашого дослідження, проведеного на початку 2000-х років: 88 % ОУНБ України ведуть топографічну частину вже упродовж 30—50 років. Її обсяг у різних бібліотеках — від 7 до 55 каталожних ящиків. То для чого руйнувати те, що створювалось десятиліттями різними поколіннями бібліографів-краєзнавців? Чи дійсно потрібна топографічна частина? Прибічники її існування (до яких відношуть і я) відкидають згадані твердження і висувають такі аргументи на її користь:

- У великому масиві інформації, представленій в систематичній частині, важко і довго розшукувати матеріал про конкретний населений пункт. Наприклад, якщо нам потрібно розшукати літературу про с. Калинівка (про всі аспекти життя), то ми змушені переглянути всі розділи систематичної частини (історія, природа, освіта, культура тощо), втомитись і витратити багато часу. А в топографічній частині цю інформацію можна знайти за лічені секунди.
- У систематичній частині відображена лише третина існуючої літератури про конкретний населений пункт, бо є багато книг і брошур, які в цілому присвячені області. І хоча в них є матеріал про окремі населені пункти, але читачеві після ознайомлення з каталожною карткою систематичної частини цього не видно, бо подається загальний опис книги і загальна анотація на неї, з якої не зрозуміло, чи є в ній інформація про певне село, чи немає. Проілюструємо прикладом:

Зразок картки для систематичної частини:

Войтович В. Дзвін віків: [Особливості церковної архітектури у селах навколо Рівного] // Волинські дзвони: краєзнав. альм. — Рівне, 1995. — Вип. 1. — С. 32—33.

У цій публікації дається характеристика церков 17 сіл, розміщених навколо Рівного. В анотації на каталожній картці для систематичної частини ми не можемо назвати 17 назв цих сіл, тому даємо загальну анотацію, яка розкриває суть публікації. А в анотації на каталожній картці для топографічної частини ми вказуємо конкретну інформацію про конкретний населений пункт.

Зразок картки для топографічної частини:

Войтович В. Дзвін віків // Волинські дзвони: краєзнав. альм. — Рівне, 1995. — Вип. 1. — С. 32—33.

Характеризуються архітектурні особливості Успенської церкви (1740) с. Карасевичі (с. 32).

Якщо відмовитись від топографічної частини, то ця інформація приховується від читача.

- ЗвКК районних бібліотек не можуть вирішити проблеми пошуку інформації про населені пункти області, бо вони є віддаленими від обласного центру. Наприклад, дослідник історії Великої Волині, приїхавши з Житомира чи Києва у Волинську ОУНБ, не буде мати можливості їздити по райцентрах Волинської області, якщо йому потрібна інформація про Володимир-Волинський, Любомль, чи історичні села Волині. І ОУНБ, як головний інформаційний центр з краєзнавства в області, зобов'язана видати йому таку інформацію. Крім того, є багато відмінностей у відборі матеріалу для ЗвКК ЦРБ і ЗвКК ОУНБ. Останні і як наукові бібліотеки, і як краєзнавчі центри області зобов'язані відображати у ЗвКК з максимальною повнотою всю абсолютно літературу про область і її територіальні об'єкти, незалежно від того, в яких архівах, музеях, бібліотеках вона знаходиться. А ЦБС — об'єднання масових бібліотек, тому вимоги до відбору матеріалу у їхній ЗвКК зовсім інші.

Є ще й така точка зору. Її автори пропонують розробити топографічні розділи в межах усіх основних ділень систематичної частини [22]. Такої думки притримуються і автори найновішого методичного посібника з бібліотечного краєзнавства, створеного ДІБ України у 2002 році [6], і автор першого українського підручника з "Бібліотечного краєзнавства" [4]. Крім того, Н. Кушнарєнко пропонує ввести до систематичної частини ще й персональні рубрики, ліквідувавши персональну частину ЗвКК: "Найдоречніше виокремлювати персональні рубрики у ЗвСКК за схемою, як це робиться у кожному систематичному каталозі" [4, с. 269—270]. Проте в жодному із зазначених джерел немає чітких та конкретних методичних вказівок щодо відображення такого масиву матеріалу. А єдина у підручнику [4] та навчальному посібнику [6] фраза з цього приводу: "Додільніше розробити систему топографічних рубрик у розділах ЗвСКК і збирати в них описи на документи загального змісту" [4, с. 269], створює для практиків більше проблем, ніж роз'яснень. Аналогічна позиція і в укладачів методичного посібника "Краєзнавча діяльність бібліотек" [6, с. 33].

На наше переконання, запропонований варіант не є досконалим. Таке розміщення матеріалу перевантажить систематичну частину, зробить її немобільною і незручною для використання. Це навіть важко уявити, щоб у кожному розділі систематичної частини (при такій складній систематизації матеріалу) вводили ще топографічні та персональні ділення. Який вигляд буде цього розділу і його пошукові можливості? Крім того, основне призначення топографічної частини — відображати документи про конкретні населені пункти краю, а автори згаданих джерел пропонують "...збирати описи на документи загального змісту". То для чого, взагалі, потрібні ці топографічні ділення?

Єдиний аргумент, з яким можна погодитись, викладений у методичному посібнику ДІБ: "ОУНБ не може забезпечити достатньої повноти цієї частини через великий

обсяг роботи" [6, с. 33]. Звернемо увагу, що ця причина, як виняткова, названа ще в "Положенні..." 1959 року: "У тому випадку, якщо обласна бібліотека не має можливості виділяти в каталогах топографічну частину, відображення літератури про окремі міста, райони та населені пункти краю *може бути* здійснено за допомогою топографічних ділень всередині основних ділень систематичної частини зведеного каталогу" [1, с. 63]. Так, дійсно, бібліографи-краєзнавці обласних бібліотек виконують величезний обсяг роботи і значну частину їхнього робочого часу поглинає ведення ЗвКК. Але, зважаючи на унікальність цієї частини краєзнавчого ДБА, на відсутність аналогічної інформації у будь-яких інших джерелах та враховуючи те, що топографічні частини ЗвКК десятиліттями вже формувались в ОУНБ, не можна відмовлятися від її ведення. Тим більше, що створення тих самих топографічних ділень у систематичній частині теж потребує часу. В Російській Федерації, до речі, у бібліотеках, які вибрали таку форму ведення систематичної частини ЗвКК, застосовується ціла система допоміжних "ключів": "Для досягнення оперативності пошуку використовується довідковий апарат: іменний, географічний і предметний "ключ" до систематичного краєзнавчого каталогу" [25, с. 32]. Навряд чи на ведення топографічних і персональних ділень у систематичній частині, створення системи допоміжних "ключів", розформування старої топографічної частини бібліограф витратить менше часу, ніж на ведення традиційної топографічної частини. А якщо врахувати ще нерозробленість методичних прийомів новітньої методики, а також очевидну незручність використання систематичної частини ЗвКК у такому вигляді, то переваги існування топографічної частини стають очевидними.

Як відомо, третьою основною частиною ЗвКК ОУНБ є *персональна (біобібліографічна) частина*. При організації цієї частини дуже важливо вирішити такі три основних методичних питання:

- відбір прізвищ до персональної частини;
- відбір літератури про діяча;
- відбір творів діяча.

Розглянемо детальніше ці питання.

До персональної частини включаються прізвища осіб таких трьох основних категорій:

1. Видатні діячі (письменники, вчені, громадські і церковні діячі тощо), які перебували на території краю.

З цієї категорії включаються прізвища тільки тих осіб, які тривалий час знаходились на території краю, зробили внесок у його культурний чи економічний розвиток, провели дослідження краю чи описали його у своїх творах. Отже, основним критерієм для відбору прізвища видатного діяча до персональної частини є не його популярність у світі, а те, наскільки тісно той пов'язаний з краєм і що корисного для нього зробив. Це твердження ніколи не викликало заперечень з боку бібліографознавців.

Дуже важливим є також вирішення питання про відбір творів письменника і літератури про нього. Беззаперечною є теза, що з усієї багатой творчої та наукової спадщини письменника чи вченого до персональної частини включаються тільки твори, в яких описується чи згадується край.

У 70-х роках ХХ століття велась дискусія про те, що необхідно також включати твори, написані письменником під час перебування на території краю (аргумент — події, які відбувались тут, вплинули на створення того чи іншого твору) і надруковані на території краю. На нашу думку, твори цих двох категорій не потрібно включати до персональної частини. По-перше, події, які відбувались на території краю, могли обумовити створення того чи іншого художнього твору, але не обов'язково він мав бути написаний під час перебування на території краю. Наприклад, події періоду навчання В. Короленка у Рівненській гімназії обумовили в далекому майбутньому (коли він став письменни-

ком) написання повісті "Діти підземелля". Тобто, вона не була написана під час перебування письменника на території області, але юнацька душа настільки глибоко пережила ці події, що у майбутньому він створив твір, який має дуже багато цінної краєзнавчої інформації (хоча Рівне там жодного разу не згадується). По-друге, включення творів письменника, надрукованих на території краю, буде дуже обтяжувати персональну частину каталогів бібліотек тих областей, на території яких розвинута видавнича діяльність, насамперед, Київської, Львівської, Одеської, Дніпропетровської.

2. Видатні уродженці краю, тобто ті, які народились у краї, або провели тут свої дитячі роки і більше з краєм пов'язані не були.

Про цих діячів включають тільки літературу, в якій описується період їхнього перебування на території краю та про його сім'ю і подаються посилання до загального каталогу бібліотеки.

Не всі автори аналізованих праць погоджуються з необхідністю відображення цієї категорії діячів у ЗвКК. Зокрема, Н. Кушнарєнко вважає: "Виділяти рубрики для таких осіб у ЗвСКК не логічно. Оскільки у виховній роботі тема "Відомі уродженці ... краю" або ж "Видатні земляки ... краю" широко використовується, таким особам можна присвятити картотеку, або БД допоміжного характеру" [4, с. 270—271].

3. Визначні місцеві діячі (сучасні громадські діячі, краєзнавці, передовики виробництва тощо).

З цієї категорії осіб включають прізвища тільки тих людей, які зробили вагомий внесок у дослідження краю, брали активну участь у його політичному, культурному та економічному житті.

Відібрати прізвища діячів останньої категорії найважче, бо у спеціальній літературі немає чітких приписів і рекомендацій з цього питання. У радянські часи рекомендувалось включати прізвища осіб, які були Героями Радянського Союзу та Героями Соціалістичної Праці, передовиками виробництва, головами колгоспів тощо. У підручнику "Краєзнавча бібліографія" [3] зазначено: "Матеріал про місцевих діячів в біобібліографічній частині каталогу повинен відображатись з найбільшою повнотою. Такий підхід виправданий тим, що у зв'язку з "місцевим" значенням діяльності цих осіб, матеріали про них не виділяються в каталогах загальносоюзних та республіканських бібліотек і практично не потрапляють у біобібліографічні словники і персональні покажчики, випущені за межами краю" [3, с. 167]. У деякій мірі з цією думкою можна погодитися. Згодом час відсіє прізвища тих, чий внесок у життя області був менший, хоч популярність і рекламованість тоді здавалась великою.

Дискусійним є питання про включення творів місцевих письменників, в яких немає ніякого краєзнавчого змісту. У кожній області України є багато сучасних поетів, гумористів, дитячих письменників, які мають у своєму арсеналі не одну друковану книжку. Але всі вони не краєзнавчого характеру. Деякі бібліотеки включають прізвища цих письменників до персональної частини та описують всі їхні твори. Інші — у розділ "Літературне життя краю" з описом творів письменників і літератури про них. Окремі бібліотеки у розділі "Літературне життя краю" відображають тільки літературу про життя та творчість місцевих письменників (бо вона за змістом є краєзнавчою та характеризує розвиток літературного процесу в краї) і повністю ігнорують твори (бо вони не краєзнавчого змісту). Питання залишається відкритим.

У персональній частині матеріал може розміщуватись двома способами: у суцільному алфавіті персональних рубрик; за групами діячів, а в межах групи — за алфавітом персональних рубрик. Обидва способи мають як переваги, так і недоліки.

Коли ми розмістимо матеріал у суцільному алфавіті рубрик, то можна буде швидко віднайти потрібне нам пріз-

вище (якщо ми його знаємо). І, водночас, якщо нам потрібна інформація про групу діячів (наприклад, Герої України), а ми не знаємо прізвищ осіб, які відносяться до цієї групи, то нам доведеться витратити багато часу на пошуки.

Якщо ми розмістимо матеріал за групами діячів, то буде проблемно відобразити прізвища тих, які відносяться одночасно до декількох груп. Наприклад, один і той самий діяч може бути пов'язаний з краєм і як письменник, і як вчений, і як громадський діяч. Тому, як уже зазначалось, обидва способи розміщення мають як позитивні, так і негативні риси. Чи є вихід з цієї ситуації? Звичайно. Можна розмити матеріал за групами діячів і скласти до персональної частини алфавітний допоміжний ключ (з їхніми прізвищами). У такому разі легко і швидко можна буде розшукати матеріал і за групами діячів, і за прізвищами.

56 % ОУНБ України розміщують матеріал у персональній частині в суцільному алфавіті прізвищ діячів (Сумська, Запорізька, Івано-Франківська, Харківська, Миколаївська, Чернігівська, Дніпропетровська та ін.), а 44 % — за групами діячів (Волинська, Донецька, Львівська, Одеська, Полтавська, Черкаська та ін.).

Отже, ЗвКК є унікальною частиною ДБА ОУНБ. Ефективність його використання знаходиться у прямій залежності від організації матеріалу та вирішення основних методичних проблем. Нині однією з таких проблем є розроблення схеми класифікації літератури у систематичній частині ЗвКК. Процес її удосконалення розпочала ДІБ України, запропонувавши у 2008 році оновлений варіант "Примірної схеми для ЗвКК". Необхідно організувати широке обговорення цієї схеми, щоб розробити остаточний (якщо не ідеальний, то наближений до нього) варіант, на основі якого можна було б створити повноцінні таблиці класифікації краєзнавчої літератури. І тільки після цієї масштабної, вивірної, теоретично обгрунтованої роботи надати бібліотекам право вибору у використанні схем класифікації для ЗвКК. Робота з перекласифікації літератури вимагає від бібліографів величезних затрат часу і сили, тому запропонований їм варіант має бути остаточним і досконалим. Важливою методичною проблемою залишається також питання про розміщення матеріалу в межах останнього ділення систематичної частини ЗвКК.

Необхідно організувати широку дискусію щодо структури ЗвКК, зокрема доцільності збереження топографічної і персональної частини. Від ініціаторів уведення топографічних та персональних ділень у систематичній частині ЗвКК хотілося б почути конкретні пропозиції щодо методики створення таких ділень та відображення у них матеріалу: дублювання описів, конкретизація території, інформативність анотації, розміщення щодо структурних розділів систематичної частини, склад і кількість рубрик, розміщення матеріалу в межах останніх ділень, інформативність, ефективність, економія часу порівняно з традиційними топографічною та персональною частинами тощо.

Наукового обгрунтування потребують також питання про відбір матеріалу до персональної частини: які категорії діячів включати у цю частину, які твори письменників відбирати, як здійснювати відбір прізвищ місцевих діячів.

Запрошую і теоретиків, і практиків до обговорення названих проблем. Від спільної роботи у цьому напрямі буде залежати якість ЗвКК та ефективність їхнього використання.

Список використаної літератури

1. *Положение о краеведческой работе областных, краевых и республиканских библиотек* // Совет. библиогр. — 1959. — № 4. — С. 61—64.
2. *Положення про краєзнавчу роботу бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України* : наказ Міністерства культури і мистецтв України № 314 від 11 черв. 1996 р. // Законодавство — бібліотекам України : довідк. вид. / НПБУ. — К., 2000. — Вип. 1. — С. 168—176.

3. *Мамонтов А. В.* Краеведческая библиография : учебник / А. В. Мамонтов, Н. Н. Щерба. — М. : Кн. палата, 1989. — 216 с.
4. *Кушнарченко Н. М.* Библиотечно краєзнавство : підручник / Н. М. Кушнарченко. — К. : Знання, 2007. — 502 с.
5. *Краеведческая работа областных библиотек : метод. пособие* / ГБЛ. — М. : ГБЛ, 1961. — 176 с.
6. *Краєзнавча діяльність бібліотек : метод. посіб.* / ДІБ України ; підгот.: В. П. Кисельова, З. Х. Мусіна, С. І. Смілянець. — К. : ДІБ України, 2002. — 208 с.
7. *Кисельова В. П.* Назрілі проблеми зведених краєзнавчих каталогів / В. П. Кисельова // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи : міжнар. наук. конф. / В. П. Кисельова. — К., 1995. — С. 69—70.
8. *Кушнарченко Н. Н.* Сводные краеведческие каталоги областных библиотек / Н. Н. Кушнарченко, В. В. Седых // Совет. библиотечноеведение. — 1991. — № 3. — С. 54—60.
9. *Мамонтов А. В.* Организация сводных краеведческих каталогов в областных библиотеках / А. В. Мамонтов // Совет. библиогр. — 1959. — № 3. — С. 76—82.
10. *Мамонтов О. В.* Сводный краеведческий каталог : задачи, проблемы, перспективы / О. В. Мамонтов // Краєзнавча робота бібліотек — фактор патріотичного і інтернаціонального виховання населення : матеріали респ. наук.-практ. конф. — К. : [б. в.], 1990. — С. 114—122.
11. *Короткий термінологічний словник із бібліотекознавства та соціальної інформатики* / Г. М. Швецова-Водка (кер.), Г. В. Сілкова, Л. О. Чернуха [та ін.] ; наук. ред. і авт. вступ. ст. Г. М. Швецова-Водка. — К. : Кн. палата України, 1998. — 116 с.
12. *Библиотечно-библиографическая классификация : таблицы для краевед. кат. б-к.* — М. : Книга, 1989. — 322 с.
13. *Удосконалення краєзнавчих каталогів бібліотек : метод. поради* / ДІБ України ; уклад. В. П. Кисельова. — К. : ДІБ України, 1992. — 19 с.
14. *Краєзнавча робота в бібліотеках України : інформ. бюл.* / ДІБ України ; підгот. Кисельова В. П., Михайлова О. В., Смілянець С. І. — К. : Арістей, 2008. — Вип. 19. — 84 с.
15. *Амбарцумян З. Н.* О схеме классификации краеведческой литературы : (в порядке обсуждения) / З. Н. Амбарцумян // Совет. библиогр. — 1960. — № 3. — С. 96—107.
16. *Амбарцумян З. Н.* К итогам обсуждения схемы классификации для краеведческих каталогов / З. Н. Амбарцумян // Совет. библиогр. — 1960. — № 6. — С. 4—12.
17. *Мамонтов А. В.* О схеме классификации для краеведческого каталога : (в порядке обсуждения) / А. В. Мамонтов // Совет. библиогр. — 1960. — № 2. — С. 63—69.
18. *Чудова Г. Ф.* Какой должна быть схема краеведческого каталога областной библиотеки / Г. Ф. Чудова // Совет. библиогр. — 1960. — № 3. — С. 108—120.
19. *ББК и краеведческие каталоги* // Совет. библиогр. — 1986. — № 2. — С. 22—30.
20. *ББК: кто за, кто против* // Совет. библиогр. — 1991. — № 1. — С. 3—17.
21. *Боброва А. А.* Право выбора: ББК и краеведческие каталоги / А. А. Боброва, Г. М. Вольберг, Л. М. Федюшина // Совет. библиогр. — 1990. — № 4. — С. 16—20.
22. *Боброва А. А.* Краеведческий СБА республиканских (АССР), краевых и областных библиотек РСФСР : (предварит. итоги исслед.) / А. А. Боброва // Актуальные вопросы краеведческой библиографии и подготовки библиографических пособий в РСФСР : сб. науч. тр. / А. А. Боброва. — Л., 1985. — С. 19—42.
23. *Коган Е. И.* Персоналия — составная часть краеведческих каталогов областных библиотек / Е. И. Коган // Совет. библиогр. — 1968. — № 3. — С. 23—36.
24. *Коган Е. И.* Отбор имён для отражения в краеведческой библиографии / Е. И. Коган // Совет. библиогр. — 1970. — № 6. — С. 24—27.
25. *Шатохина Н. З.* Краеведческие библиографические ресурсы областных библиотек / Н. З. Шатохина // Библиография. — 2008. — № 2. — С. 31—38.
26. *Краеведческий СБА областных (краевых, республиканских) библиотек : метод. рек. / ГПБ ; сост. А. А. Боброва.* — Л. : [б. и.], 1986. — 36 с.

Ірина Мілясевиц,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
бібліотекознавства та бібліографії
Рівненського державного гуманітарного університету